

КОГНІТИВНА МОДЕЛЬ КОМПОЗИТ СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ДРУГИМ КОМПОНЕНТОМ –WARD

Добровольська О.Я. (м.Ужгород)

The article focuses on the cognitive approach to the theory of the semantic structure of a word. Nomina agentis of the Middle English period formed on the basis of word-combination are the object of investigation. Within the framework of cognitive theory the semantic structure of a word, especially of a derivative, is treated in close connexion with its word-building.

Фрейм або когнітивна структура значення похідного слова відрізняється від когнітивної структури простого слова. “У похідній лексиці концептуальне пояснення не тільки ґрунтується на змісті лексичних одиниць, але й виражається формою, в яку “поміщений” цей зміст. Мовна форма, наділена значенням, стає лінгвістичним способом репрезентації структури знання. Концептуальна база похідних слів забезпечується мовною формою її представлення – словотворчою структурою (моделлю), що виступає організатором когнітивної структури похідного слова “ [2, 147].

Розгляд когнітивної структури похідного слова на основі його словотворчого значення є доцільним і обґрунтованим, оскільки він торкається сутності формально вираженого словотворчого значення, його здатності здійснювати класифікуючу й категоризуючу роль у системі мови, його серійності, узагальненості тощо [1, 135]. Вважаємо, що похідне слово, утворене шляхом словоскладання, є особливою когнітивною структурою, яка, будучи членованою одиницею, складається з фреймів слів-компонентів композита. Розглянемо зв’язок когнітивної структури похідного слова з його словотворчою моделлю або словотворчим значенням на матеріалі композит середньоанглійської мови.

Фрейми похідних слів середньоанглійської мови з другим елементом -ward складаються з двох фреймів – фрейму слова ward та фрейму слова, що утворює перший елемент композита і виступає мотивуючою ознакою похідного.

Іменник ward фіксується в давньоанглійському та середньоанглійському періоді у формах weard, warde, ward у значенні “A watchman, guard, keeper, warden”, перша письмова згадка – в творі Беовульф (початок VIII ст.) та в гімні Кедмона (680 р.). В давньоанглійській мові йому відповідало однокореневе дієслово weardian “to guard, stand guard over; to keep in safety, take care of; to defend, protect; to rule” (найдавніші фіксації в 1000 р. та 1035 р., за даними NED). Як для іменника, так і для дієслова існують паралелі в інших давньогерманських мовах (в давньофризькій, давньосаксонській, давньоверхньонімецькій), що дозволяє припустити утворення дієслова від відповідного іменника ще в прагерманський період [5, 14]. Однак, беручи до уваги тісний структурно-семантичний зв'язок між weard і weardian, та враховуючи загальну тенденцію найменування виконавця дії похідним іменем, можна припустити, що в розглядуваній парі «ім'я – дієслово” відбулася словотвірна декореляція [3, 130], і іменник weard сприймався носіями мови в давньоанглійський період як мотивований однокореневим дієсловом. Тому з точки зору синхронії іменник weard можна розглядати як слово похідне, утворене шляхом безафіксальної транспозиції вихідної основи в категорію іменників з одночасним оформленням його через парадигму відмінювання основ на –a.

Отже, похідні слова з компонентом ward є еквіфінальними складними назвами з другим дієслівним компонентом, яким однаково можна приписати два способи утворення: а) на синтактичній основі за моделлю n + v + безафіксальна транспозиція; б) шляхом аналогічної деривації за моделлю n + (v + безафіксальна транспозиція). Повторюваність кореневого компоненту в цілому ряді однотипних похідних (пор. bear-, bull-, gate-, hay-, mill-, woodward (NED)) служить додатковою підставою припускати утворення їх за аналогією з

утвореними раніше. Словам притаманна синтаксична модель, в якій перший компонент знаходиться в прямооб'єктних відношеннях з предикатом, вираженим дієслівною основою, що було дуже типовим ще в давньоанглійський період, і це ще підсилює імовірність аналогічного словотворення.

Розглядуваним еквіфінальним складним словам в залежності від способу мотивації можна приписати одну з двох можливих ономасіологічних структур. Якщо припускати аналогічне утворення, то ономасіологічна структура побудованих за цією моделлю найменувань виявляється такою ж, як у композит з двома іменними компонентами, тобто вони мають двокомпонентну ономасіологічну структуру. Ономасіологічний базис у таких назв виражається другим, фінальним компонентом, що позначає певний клас предметів, в даному випадку, клас осіб, до якого відноситься об'єкт номінації (особа). Перша основа, яка виступає в ролі ономасіологічної ознаки, уточнює базис, тим самим виділяючи об'єкт з класу. При цьому базис є дуже вузьким, виступаючи у вигляді неспеціалізованого найменування особи за професією - ward «сторож, вартовий» .

Якщо ж наведені найменування розглядати як утворені на основі універбації певної синтаксичної конструкції, то їх ономасіологічна структура виглядатиме складнішою. Ономасіологічний базис представлений парадигматичним оформлювачем, а ономасіологічна ознака виступає як комплексна і складається з ономасіологічного мотива та з'єднуючого компонента – ономасіологічної зв'язки [4, 209]. Ономасіологічна зв'язка в структурі похідних виражається дієслівною основою, завдяки якій встановлюються однозначні відношення між базисом та мотивом найменування.

Розглядувані назви з компонентом -ward реалізовували ономасіологічну категорію носія агентивного відношення до процесу і об'єкту праці, до предмету охорони і догляду.

Фрейм-слово *ward* описує стереотипну ситуацію “A watchman, guard, keeper, warden, one who wards or guards”. Якщо зафіксувати увагу на першій частині визначення – «вартовий, охоронець, сторож», то виникає саме така стереотипна ситуація, і для її активізації не обов’язково знати об’єкт охорони. Якщо розглядати слова *coward*, *yoward*, *forward*, *hallward*, *locward* як гіпоніми стосовно гіпероніма “ward” – “охоронець”, а їх значення стосовно один одного й на фоні один одного, то концептуальною базою та ядром значення виступатиме архісема “ward” – “охоронець”.

Якщо переміститися на інші частини визначення, тобто фокусувати думку на об’єкті охорони і догляду, то отримуємо назви *cow-ward*, *eweward*, *forward*, *hallward*, *lockward*.

У структурі фреймів усіх цих слів наявні такі категорії, які визначаються на основі наявних у слові ономасіологічних категорій: предметність, виконавець дії (агенс), виконавець професійної дії.

Фрейм - слово *coward*. Слово *cowherd* виступає в ролі антропооснови назви прізвищового типу в антропоофрмулах *Cuward de Blakepet 1198 FF(Bucks)*; *John Coward 1540 Whitby (Y)*. П.Г.Рейні мотивує ці антропооснови давньоанглійською лексемою *cūhyrde* ‘cow-herd’, визначаючи антропооснову прізвищової назви *Cuward* як рідкісний варіант, що, можливо, витлумачується давньоанглійською лексемою **cū-weard* ‘cow-guard’ [6, 80].

У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і об’єкту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *ward*, отже вона стає категорією у структурі фрейму, зокрема, його фоном. Ономасіологічний мотив – об’єкт праці, отже він стає фокусом фрейму. Фокусом фрейму є лексема *cow* < OE *cū* (перша фіксація в 800 – NED), засвідчена в своїх фонографічних варіантах *cu*, *cow*.

На користь тлумачення цієї антропооснови саме назвою *cow-ward*, а не *coward* “боягуз”, що походить з давньофранцузького *coart* (з фонографічним варіантом *cuward*), що вперше засвідчується в англійській мові в 1225 р. (NED).

Фрейм – слово *yoward*. Слово *ewe-ward* виступає в ролі антропооснови назви прізвищового типу в антропоофрмулі середньоанглійського періоду *Robert Yowarde 1381 PTY*. (Пор. антропоформулу новоанглійського періоду *William Yeoward 1607 RothwellPR* та сучасні англійські прізвища *Ewart, Yeoward, Yeowart, Youatt*).

У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і об'єкту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *ward*, отже вона стає категорією у структурі фрейму, зокрема, його фоном. Ономасіологічний мотив – об'єкт праці, отже він стає фокусом фрейму. Фокусом фрейму є лексема *ewe*, засвідчена в таких фонографічних варіантах: *ewe (NED 1100), Sc. yeowe, yoo, yewe, Sc. and north. dial. yow(e (NED 1386) [eowu]* у значенні “вівця чоловічої статі”.

Фрейм-слово *forward*. Слово *forward* виступає в ролі антропооснов назв прізвищового типу в антропоофрмулах середньоанглійського періоду *Bartholomew Forward, Foreward 1279 RH ; Florence Forewardes 1327 SR (Ess)*.

У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і об'єкту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *ward*, отже вона стає категорією у структурі фрейму, зокрема, його фоном. Ономасіологічний мотив – об'єкт праці, отже він стає фокусом фрейму. Фокусом фрейму є лексема OE *fōr 'pig, hog' + weard 'guard, watchman', 'swineherd'*.

Фрейм-слово *hallward*. Слово *hallward* виступає в ролі антропооснов назв прізвищового типу в антропоофрмулах середньоанглійського періоду *Ricardus Halwardus 1185 Templars ; Gervase le Halleward 1250 FF(Essex)*.

У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і об'єкту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *ward*, отже вона стає категорією у структурі фрейму, зокрема, його фоном. Ономасіологічний мотив – об'єкт праці, отже він стає фокусом фрейму. Фокусом фрейму є лексема *hall < OE heall+ weard, 'keeper of the hall'*.

Фрейм-слово *locward*. Слово *locward* виступає в ролі антропооснов назв прізвищового типу в антропоофрмулах середньоанглійського періоду Sewal, William (le) Locward 1327 SR (Ess).

У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і об'єкту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *ward*, отже вона стає категорією у структурі фрейму, зокрема, його фоном. Ономасіологічний мотив – об'єкт праці, отже він стає фокусом фрейму. Фокусом фрейму є лексема *lock* у своєму фонографічному варіанті *loc* < OE *loc* (NED) зі значенням 'I. A contrivance for fastening (NED 900); II. A barrier, an enclosure (NED 1300)'

Таким чином пересвідчуємося, що когнітивна структура похідного слова представлена його словотворчою моделлю, а фреймовий аналіз виявлення когнітивної структури значення слів на підставі словотворчого значення є розкриттям когнітивної інформації, що несуть у собі ці слова.

Література

1. Полюжин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення: Монографія. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 240 с.
2. Тропина О.А. Производное слово как особая когнитивная структура// Материалы Первой международной школы-семинара по когнитивной лингвистике, 26-30 мая 19998 г. / Отв. ред. Н.Н. Болдырев; Редкол. Е.С.Кубрякова и др. : В 2 ч. Ч.2. Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р.Державина, 1998. – С. 146-147.
3. Шанский Н.М. Очерки по русскому словообразованию и лексикологии. – Учпедгиз, 1959. – 256 с.
4. Dokulil M. Zur Theorie der Wortbildung. – Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität: Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reiche, Leipzig, 1968, 17, Jg, H. 2/3, s. 203-211.
5. Lee D. W. Functional Change in Early English. – Menasha, Wisconsin, 1948.
6. Reaney P.H. A Dictionary of British Surnames. – London, 1966. – 366 p.

Умовні скорочення

FF	Feet of Fines (Pipe Roll Soc., 4 vol., 1894-98); Bucks (Bucks Arch. Soc. 4., 1940); Essex (Essex Arch. Soc., in progress).
NED	A New English Dictionary, Oxford, 1888-1933.
PTY	Yorkshire Poll Tax Returns (1379, Yorks Arch. Journal 5-7, 9, 20; 1381, Trans. East Riding Antiq. Soc. 30).
RH	Rotuli Hundredorum, 2 vols., 1812-18.
Rothwell PR	Rothwell Parish Registers (Yorks Parish Reg. Soc. 27), 1906.
SR (Ess)	Subsidy Rolls: Essex Arch. Soc., in progress.
Templars	B.A.Lees. Records of the Templars. London, 1935.
Whitby	Cartularium Abbathiae de Whiteby (Surtees Soc. 69, 72), 1879-81.